

блиснути іронією, зворушити впливом сконцентрованого чуття, очарувати майстерною формою.

Література

1. Голод Р. Іван Франко та літературні напрями кінця XIX – початку XX століття. Івано-Франківськ, 2005. 427 с.
2. Денисюк І. Новаторство Франка-прозаїка // Українське літературознавство, 2008. Вип. 70. С. 138–152.
3. Нагуєвицькі читання : Збірник наукових праць / Ред. кол. П. Іванишин (голова), О. Баган (заст. голови), Б. Лазорак (заст. голови) та ін. Дрогобич, 2019. Вип. 5. С. 308.
4. Франко І. Сойчине крило : Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 22. 434 с.

Колодій Іванна – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська проза останньої третини XIX – початку XX століття.

Ілона Хавруцька

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ПОЄДНАННЯ ІСТОРИЗМУ Й ХУДОЖНЬОГО ДОМИСЛУ В ПОЕМІ ІВАНА ФРАНКА «ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ»

Художній доробок Івана Франка – це енциклопедія інтелекту, волі, правди та свободи. За політичною та філософською, літературною та гуманітарною політикою І. Франка велике майбутнє. Письменника вважають пророком, адже своїми ідеями він вказував на можливості й політичні перспективи розвитку українського народу. Відтак ліро-епічні твори – це симбіоз автобіографізму й

конструктивізму, якого завжди потребувало наше суспільство. **Актуальність** статті зумовлена потребою проаналізувати поему «Іван Вишенський», в якій автор зумів показати важливу проблему вождівства, лідерства. У цьому творі автор теж шукав відповіді на питання, яким має бути керманич держави.

Філософсько-поетична творчість Івана Франка – це «надзвичайно складний процес набуття «досвіду свідомості» (Гегель) – універсального досвіду, який набирає різних, часто конфліктних форм і наближає індивіда до самоусвідомлення, до пізнання себе як суб'єкта переживання» [2, с. 52]. Тому підсвідоме і несвідоме для І. Франка були важливими, чи не визначальними формотворцями духу, який пізнає і себе, і світ.

Духовність для Івана Франка «була визначальним чинником набуття повної людськості, формування «цілого чоловіка», нової, вірніше оновленої внаслідок досягнення повноти знань – гуманності внутрішньої людини» [2, с. 52–53].

Іван Франко рано відчув покликання до боротьби за певні цінності, передусім – суспільні, і цю боротьбу він сприйняв за головний сенс свого індивідуального буття. Він боявся безнадійної порожнечі абсолютної безсенсовності, тому прагнув досягти чіткості й визначеності свого життєвого покликання. І це покликання аж ніяк не зводилося до виборювання особистого успіху, добробуту, якихось посад, привілеїв [2, с. 63]. Головне для І. Франка – щоб не мордувався в безпросвітності та злиднях його народ.

Тема «еліта і народна маса» обертається в поезії І. Франка іншими аспектами порівняно з його теоретичними працями – на першому плані опиняється проблема персональної відповідальності народного проводиря-представника «вищих верств» – перед масою того людства, «котрому він пропонує певну програму діяльності, а також відповідальності за ті засоби, які він застосовує для того, щоб привести народ до жаданої мети» [4, с. 106]. Інакше

кажучи, проблема «еліта-народ» значною мірою переводиться у морально-етичний план її осмислення.

Відтак, йдеться про взаємні відносини народного проводиря, представника культурно-політичної еліти нації з народною масою, про щирість цих взаємин та ступінь довіри між ними. Проте, зрештою, як має поводитися з масами її еліта, коли вона віддає собі звіт у тому, що та маса існує в умовах цивілізації і щоб поправити її становище, необхідно перевернути оту цивілізацію пнем вниз і зробити багато ще такого, чого маса попервах не може зрозуміти і сприйняти як свою власну справу.

Драматизм становища І. Франка – людини, мислителя, духовного і політичного лідера української громадськості полягав у тому, що формування його нової ліберально-демократичної і культуроцентристської концепції соціальної філософії у 90-ті роки XIX століття співпало у часі з серйозною життєвою кризовою ситуацією. Йому було відмовлено у посаді завідуючого кафедрою української літератури Львівського університету, посилилося цькування з боку москвофілів при мовчазній підтримці народовців, викликане незалежною позицією Франкового часопису «Житє і слово», 1896 р. І. Франко терпить поразку на виборах до австрійського парламенту; 1897 р. – різкий розрив з польською громадою, зокрема її радикальними колами, спричинений статтею про А. Міцкевича «Поет зради». Заяви письменника «Не люблю русинів», «Не люблю нашої Русі» призвели до того, що його звинувачують у національній зраді. Молоді українські радикали-соціалісти підтримали І. Франка, але з ними він також розійшовся згодом за переконаннями.

Отже, І. Франко фактично залишився самотнім як засновник нової в українській суспільній думці соціально-філософської доктрини – вона не була сприйнята, як того заслуговувала. Проте авторитет Франка-письменника вже не могли підважити жодні миттєві негаразди – він був незаперечним. Якщо ж врахувати, що художня творчість,

особливо поезія, І. Франка вирізнялася у багатьох випадках тією глибиною осягнення відношення особистості і світу, котра властива саме філософському мисленню, то характеристика соціальної філософії мислителя була б неповною поза зверненням до, скажімо, «художньої філософії» письменника, коли, як відзначає О. Забужко, смисложиттєві проблеми набувають вартості екзистенційної істини, сам спосіб життя поета, у даному випадку – І. Франка – «взятий в інтеріозованому аспекті (як переживання, а не подієвість) був одночасно містикою, «способом ненастанно запитувати світ, чому він такий».

Відтак, йдеться про взаємні відносини народного проводиря, представника культурно-політичної еліти нації з народною масою, про щирість цих взаємин та ступінь довіри між ними. Про те, зрештою, як має поводитися з масами її еліта, коли вона віддає собі звіт у тому, що та маса існує в умовах «цивілізації вверх пнем» і щоб поправити її становище, необхідно перевернути оту «цивілізацію» пнем вниз і зробити багато такого, чого маса попервах не може зрозуміти і сприйняти як свою власну справу. Зате маса радо сприймає так звані «панацеї» – вселік від усіх соціальних хвороб, наприклад, соціалістичні доктрини та інші утопічні й нездійснені проекти (в «Смерті Каїна» таким є надія на всеперемагаючу силу взаємної любові між людьми).

Мотив глибокої образи, вповні особистісної, на недолугу «ледащу» політику польського уряду, польської шляхти, польського національно-визвольного руху 1830-1863 р. буквально переслідуює І. Франка в його численних виступах на тему польсько-українських взаємин.

З цього погляду особливої уваги заслуговують деякі положення його ґрунтовного дослідження «Іван Вишенський та його твори». У цій праці І. Франко виокремлює такі риси характеру Вишенського, як «живе чуття і жива фантазія, то єсть те, що становить поета, пропагандиста, агітатора. Вся натура його рветься до

гарячої любові, сильної ненависті, глибокого пошанування; рівнодушних холодних відносин до людей чи ідей він не знає» [1, с. 211].

У монографії Іван Вишенський постає як пристрасний захисник «робучого люду». У поемі про це немає жодного слова; в центрі – постать аскета, який залишив у біді свою Україну і пішов на святу Афонську гору, щоб звідти наблизитись до Бога: *Що гніздо думок високих, // Школу поривів геройських, // Пристань для орлів змінили // На сумну тюрму для душ* [5, с. 585].

Ця колізія пропущена в поемі крізь психологію і душу самого аскета; він весь час постає перед вибором: цілком віддатись найсуворішому аскетизму чи повернутись до страдниці-України. Йому часом ввижаються «кунтуші козацькі і шапки червоноверхі», йому з великої землі української передають прохання: *Батьку, батьку! Люте горе // Вже калічить наші душі; // Вовчєнята, хоч беззубі, // Вже повзають серед нас! // Батьку, батьку! Від ударів // Гнутьєся наші чола й спини, // І отрутою страшною // Накипає нам душа!* [5, с. 608].

А він ніби не чує у своїй печері пустельника: *Що мені до України? // Хай рятується, як знає, – // А мені коли б самому // дотиснуться до Христа...* [5, с. 609].

Йому нагадують Божі заповіді: *Хто рече: кохаю Бога, // А не порятує брата, – // Той брехню на душу взяв* [5, с. 612].

Як справедливо наголошують дослідники, «кожна деталь несе щоразу певне емоціонально-психологічне навантаження» [3, с. 74]. Змальовуючи ліричного героя, поет ніби зливається з ним, то відступає, щоб рельєфніше і точніше подати його психологічний портрет, відтінити його переживання. Автор точно врахував ту обставину, що, вихований на богословсько-релігійній літературі та перебуваючи в середовищі ченців, Іван Вишенський-аскет, замуrowаний в печері, сприймає дійсність в релігійно-символічному плані. Проте життя живе і це показує поет,

впливає на нього таким чином, що в душі його кожного разу, на кожному новому етапі перемагає реалістичне сприйняття дійсності.

Часто Вишенський поринає в спогади, а в них бачить дитинство, а себе малим хлоп'ятком, поруч з ним мати: *І душа мов той метелик, // Десь летить за любим тоном; // Та чимдалі – тонів більше // І все дужчають вони* [5, с. 595].

Письменник майстерно будує напружений конфлікт в поемі. Іван Вишенський самотній у своїй келії, але Господь випробовує його. Так в келію спустився павук, він плете сітку, робить це вправно, а згодом ловить жертву. Для Вишенського це нагода порівняти своє життя, яке у волі Бога, і життя мухи, яку він може врятувати, але приходиться до думки, що *Без господнього хотіння // Навіть мушка ся не згине; // Бог і сему павукові // Дав отсей його талан* [5, с. 599].

Боротьба за перемогу позитивного, громадського начала в душі Івана Вишенського за перемогу суспільних інтересів над егоїстичними відбувається інтенсивно, бурхливо. Перемога головного героя над самим собою відбувається в останньому розділі, коли герой перемагає егоїстичні почуття, він зрозумів, що вже не матиме спокою на Афоні, в печері пустельника, коли батьківщина в небезпеці, і потребує допомоги свого сина. Смертельна тривога охопила душу старого аскета, він прагне допомогти братам і звертається до них, простягаючи руки: *Стійте! Стійте! Заверніться! // Я живу ще! По-старому // Ще кохаю Україну, // Решту їй життя віддам!* [5, с. 613].

Поема закінчується чудом. Надійшов момент, коли Вишенський відчув, що настало заспокоєння, прояснення, по золотистому промінному шляху, що йшов у море до човна, він «ступив і тихо щез».

Коли автор поеми задіяв особисті мотиви – а у І. Франка були підстави ображатися на недооцінку його внеску в справу політичного та культурного відродження України – образ історичного Вишенського з наукового

дослідження дозволяє припустити, що коли не «невдяка», то «непокірність» і «гордее недовірство» з боку українського люду до «афонського самітника» не менш, як наполовину були цілком вмотивовані. Будь-які аналогії з політичною чи культурною елітою українства часів І. Франка – народовцями чи соціал-демократами – були б ризикованим спрощенням. Але несумнівним фактом є те, що герой поеми «Іван Вишенський» є уособленням народного проводиря, котрий об'єктивно не заслуговує на повну довіру маси, бо його програма, діяння непридатна для розв'язання реальних проблем суспільства.

Отже, розкриваючи надособистісний, суспільний і політичний сенс людського життя, органічно сплітаючи його з філософським розумінням призначення людини, І. Франко підкреслює рівнозначність двох частин одвічного протистояння «людина – суспільство».

Син нації – надто, коли вона в біді, – повинен бути з нацією, – так звучить основна ідея поеми «Іван Вишенський».

Література

1. Гундорова Т. Невідомий Іван Франко. Київ : «Либідь», 2006. 360 с.
2. Жулинський М. Він знав, «як багато важить слово...». Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2008. 136 с.
3. Каспрук А. Філософські поеми Івана Франка. Київ : Наукова думка, 1965. 190 с.
4. Мазепа І. Культуроцентризм світогляду Івана Франка. Київ : «Парапан», 2004. 231 с.
5. Франко І. Вибрані твори у трьох томах. Т. 1. Поезії. Поеми. Дрогобич : «Коло», 2005. 824 с.

Хавруцька Ілона – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Діана Гарник

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ДОЛЯ ЖІНКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВЛАСНОГО ВИБОРУ В НОВЕЛІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «НІОБА»

Ознакою нашого часу є переосмислення літературного канону, певних традицій і тем, що призводить до нової концепції розвитку літератури, яка дає змогу відтворити важко ідентифіковані аспекти письменства. Українську літературу представляє плеяда жінок-белетристок, які не просто доповнювали літературний процес, але й визначали перспективи та головні тенденції письменства. Відтак ключовою постаттю в мистецтві слова кінця XIX – початку XX ст. є О. Кобилянська, письменниця, яка вплинула на новітні течії нашої літератури.

В умовах сучасного розвитку суспільства важливим є дослідження творчості О. Кобилянської у площині феміністичного руху. Погляди діячки щодо питання жіночої емансипації привертають до себе увагу дослідників, оскільки письменниця порушує ті питання, на які людство ще не знайшло однозначної відповіді й сьогодні. Дослідження типології героїнь у творах О. Кобилянської є актуальним питанням сучасної літературознавчої науки, якій присвятили свої праці Н. Білоус, С. Єфремов, С. Павличко, Т. Гундуrowa, В. Агеева, М. Томченко. Проте типологія образів жінок у творчості Ольги Кобилянської залишається частково вивченою, що й зумовлює **актуальність** нашої статті.

Письменники XX століття органічно вбудували міфологію в художню систему своїх творів, зберігаючи початкове значення й доповнюючи її новим змістом. Це дало змогу передати глибину зображуваного за допомогою